

ЛІНГВІСТИКА

УДК 32:316.77(430)"2006/2021"

Наталія Пирлік

ORCID: 0000-0002-3102-8554

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ МОДЕЛІ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА (НА ПРИКЛАДІ КАНЦЛЕРА ФРН А. МЕРКЕЛЬ)

У статті досліджено трансформацію комунікативної моделі Ангели Меркель на матеріалі її промов до Дня німецької єдності 2006 та 2021 років. Здійснено лексико-граматичний, стилістичний і прагматичний аналізи текстів, що дозволяє простежити зміну комунікативних стратегій лідера – від апелятивно-мобілізуючого до рефлексивно-етичного типу політичного мовлення. Виявлено, що ранній період характеризується перевагою особистого «я»-наративу та риторики ентузіазму, тоді як пізній – прагненням до колективного діалогу, відкритості й моральної відповідальності. Особливу увагу приділено метафорі відкритості як наскрізному мотиву двох промов.

Ключові слова: політичний лідер, комунікативна модель, Ангела Меркель, політичний дискурс, трансформація, стратегія.

DOI 10.34079/2415-3168-2025-18-33-3-13

Постановка проблеми в загальному вигляді й зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасному комунікативному просторі політичне мовлення набуває особливого значення як інструмент формування суспільних настроїв, легітимації влади та конструювання політичної реальності. Політичні лідери не лише транслюють інформацію, а й активно створюють смисли, що визначають суспільне сприйняття їхньої діяльності. В цьому сенсі дослідження комунікативної моделі політичного лідера постає одним із актуальних напрямів сучасної лінгвістики, прагматики та дискурс-аналізу.

Науковий інтерес становить постать Ангели Меркель, чия політична діяльність охоплює понад півтора десятиліття на посаді Федерального канцлера Німеччини, політичного довгожителя поряд із Х. Колем, єдиної жінки та наймолодшої на цій посаді. Власне трансформаційний аспект комунікативної моделі А. Меркель упродовж її політичної кар'єри зумовлює актуальність цього дослідження, акцентуючи потенціал соціальних, медійних і культурних чинників у політичній комунікації.

Метою статті є виявлення специфіки трансформації комунікативної моделі Федерального канцлера ФРН А. Меркель.

Методологічну основу дослідження становлять положення теорії комунікативної діяльності, дискурс-аналізу, прагмалінгвістики та когнітивної лінгвістики. У роботі застосовано методи контент-аналізу, порівняльного аналізу текстів політичних виступів і соціолінгвістичної інтерпретації.

Наукова новизна дослідження полягає у висвітленні трансформації комунікативної моделі політичного лідера крізь призму мовної адаптації до змін у соціально-політичному контексті, що дозволяє уточнити уявлення про роль мови як інструмента політичного впливу та формування публічного іміджу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття комунікативної моделі посідає значне місце у сучасній лінгвістиці, прагмалінгвістиці та теорії дискурсу. Його витoki сягають класичних уявлень про комунікацію як соціально-інтерактивний процес, ґрунтований на обміні смислами між учасниками спілкування (Habermas, 1984). Комунікація – це не лише передача інформації, а діяльнісний процес взаємодії суб'єктів, який має когнітивний, емоційний і

культурний виміри (Бацевич, 2004).

Комунікативна модель описує структуру, ролі й етапи мовленнєвої взаємодії, що відбувається між комунікантами в певному соціокультурному контексті. У рамках політичного дискурсу комунікативна модель розглядається як сукупність мовних, прагматичних і стратегічних засобів, за допомогою яких політичний лідер реалізує комунікативні цілі – вплив, переконання, формування іміджу та мобілізацію електорату. Отже, комунікативна модель визначає структуру, учасників, канали і типи взаємодії, що забезпечують мовну реалізацію соціальних ролей і намірів.

Дослідження комунікативної моделі політичного лідера поєднують положення комунікативної лінгвістики, прагматики, теорії дискурсу та соціолінгвістики. Цей комплексний підхід дозволяє розглядати трансформацію мовних стратегій політика як відображення змін у соціальній комунікації загалом. У сучасній лінгвістиці поняття комунікативної моделі охоплює систему мовних, прагматичних і когнітивних засобів, за допомогою яких суб'єкт реалізує свої наміри під час спілкування. Відповідно до підходів Ю. Габермаса, комунікація – це не лінійна передача інформації, а діалогічний обмін смислами, що відбувається у певному соціальному контексті. Комунікативна модель фіксує не лише структуру повідомлення, а й взаємодію між комунікантами, зворотний зв'язок, прагматичну мету та мовні стратегії.

Успішна комунікація можлива лише за умови взаєморозуміння між суб'єктами, що базується на спільних культурних і когнітивних передумовах (Habermas, 1984). Зазначений підхід є особливо продуктивним для аналізу політичного дискурсу, де лідер виступає як медіатор між владою і суспільством.

У політичному дискурсі ця модель набуває особливого змісту: мова стає інструментом впливу, переконання, формування довіри й іміджу. Як зазначає Т. ван Дейк (2008), політична комунікація є засобом реалізації владних відносин, у якій лідер прагне сформувати спільну систему цінностей між владою й суспільством, у свою чергу, політичний дискурс розглядається як інституційно зумовлений тип комунікації, в якому мова виконує функції впливу, легітимації й ідентифікації (Chilton, 2003; Fairclough, 2001; van Dijk, 2008).

Здобутки останніх років (Wodak, 2015; Petlyuchenko, 2019) показують, що політична комунікація дедалі більше переходить у персоналізований формат, де важливим є не лише зміст повідомлення, а й мовна поведінка, особистість лідера. Виходячи з цього, аналіз комунікативної моделі передбачає вивчення стилістичних, риторичних і прагматичних особливостей мовлення конкретного політика. Так, Н. Дяченко та В. Халін (2019) у дослідженні сучасного українського політичного дискурсу акцентують на стратегічній змінності комунікації політиків, зокрема на переході від офіційно-бюрократичного до більш персоналізованого стилю. І. Майданський (2025) розглядає імідж політичного лідера як результат комунікаційної дії, у якій поєднуються когнітивні, емоційні та соціокультурні чинники. Дослідник підкреслює, що трансформація іміджу відбувається через зміну мовних стратегій і жанрів політичного спілкування, що є проявом гнучкості комунікативної моделі. Для Н. Кондратенко (2025) у дослідженні комунікативної поведінки українських політиків у передвиборчих перегонах важливою постає роль інтерактивності та діалогічності у сучасній політичній комунікації.

Виклад основного матеріалу. Ураховуючи вищезазначене, комунікативна модель А. Меркель є яскравим прикладом поступової адаптації політичного дискурсу до нових суспільних запитів. Вона демонструє поєднання раціонально-логічного й емпатійно-прагматичного стилів, що дало змогу канцлеру підтримувати високий рівень довіри громадян упродовж тривалого часу. Отже, комунікативна модель політичного лідера є складною системою, що охоплює: мовні засоби впливу (лексико-граматичний рівень), прагматичні стратегії (наміри, адресність, тональність), соціокультурний контекст, у якому формується образ лідера.

Під трансформацією комунікативної моделі розуміємо динамічні зміни у способах, формах і стратегіях мовленнєвої поведінки політичного лідера. Ці зміни відображають еволюцію його стилю, політичної культури та суспільного контексту, що зумовлюються не лише політичними обставинами, а й психолінгвістичними чинниками – зміною емоційного регістру, способів самопрезентації, типів аргументації.

Матеріалом дослідження слугували дві промови федерального канцлера ФРН А. Меркель

із нагоди Дня єдності, виголошені 3 жовтня 2006 року (перша на цій посаді (der Bundesregierung, 2006.)) та 3 жовтня 2021 року (остання на цій посаді (Merkel, 2021)).

Промови до головного державного свята зазвичай репрезентують широку палітру національних досягнень і актуальних викликів. Вони виконують функцію символічного підсумку певного історичного етапу та водночас окреслюють стратегічні орієнтири подальшого розвитку держави. Такі тексти формують ціннісну складову суспільного дискурсу, поєднуючи погляд у минуле, оцінку сучасності та візію майбутнього. Попри наявність спільних структурних і змістових рис, кожна політична промова несе відбиток особистісного виміру її автора. Індивідуальний стиль мовлення, система цінностей і комунікативні пріоритети політичного лідера визначають своєрідність виступу. Саме через цей особистісний компонент промова набуває переконливості й емоційної виразності (Пирлік, 2024).

Перша промова А. Меркель від 3 жовтня 2006 року вирізняється тим, що має назву – нім. *«Gehe ins Offene»*. Це рядок вірша Фрідріха Гельдерліна (1770-1843), німецького поета-романтика та філософа. *«Gehe ins Offene»* у перекладі з німецької буквально означає заклик: «Іди у відкрите» або «Крокуй у простір». Проте у Гельдерліна значення тут не лише буквальне, а й філософське – воно апелює до ідеї виходу за межі, руху до свободи, відкритості буття. Саме ця ідея стає стрижневою для А. Меркель у цій промові.

Початок виступу нетиповий для такого роду текстів, без формальних привітань, висловлювань подяки, канцлер відразу переходить до трьох вражень і трьох власних досвідів. Кожен із яких має чітку позицію на часовій вісі – нім. *im Herbst 1989-zum 3. Oktober 1990-in die Gegenwart*, наприклад:

(1) нім. *Die erste spielt im Herbst 1989... Die zweite Erfahrung führt uns zum 3. Oktober 1990... Der dritte Eindruck führt uns in die Gegenwart.*

Кожне враження представлене з погляду особистості у вирії історичних подій, наприклад:

(2) нім. *Die Mauer ist gefallen, ich habe Lust bekommen, Politik zu machen. – Raus aus dem alten Beruf an der Akademie der Wissenschaften, rein ins Ungewisse, ins völlig Neue.*

(3) нім. *Für mich begann die Deutsche Einheit also mit einer Art Kulturschock. An vieles, an fast alles hatten wir gedacht. Aber hatten wir ausreichend bedacht, dass der Mensch sein Denken, Fühlen und Erfahren nicht einfach an der Garderobe abgeben kann und dass er das auch nicht will?*

(4) нім. *Dass jemand wie ich, eine Frau aus der ehemaligen DDR, dem wiedervereinten Deutschland als Bundeskanzlerin der Bundesrepublik Deutschland dienen darf, ist für mich nach gut zehn Monaten Amtszeit einerseits schon so etwas wie Alltag. Andererseits ist es in einer Stunde und an einem Tag wie heute doch wieder etwas ganz Außergewöhnliches. Dass das möglich ist, auch das ist Deutschland. Sehr, sehr viele haben die Erfahrung gemacht: Manchmal kann es offener sein und weiter gehen, als man es anfangs selbst für möglich hält. Und das ist großartig.*

У прикладі (2) складносурядне речення має два суб'єкти дії нім. *die Mauer* та нім. *ich*, які виконують протилежні за змістом дії, руйнування в першому нім. *ist gefallen*, поштовх до політичної діяльності у другому нім. *habe Lust bekommen, Politik zu machen*. Власне два суб'єкти дії також протистоять один одному: стіна як артефакт і символ несвободи, я – жива людина, що прагне волі. Наступне речення також побудоване на антитезі нім. *Raus – rein* і підтримується антонімічною парою нім. *alt-neu*. У представленні першого враження, датованого осінню 1989, ключовим є прецедентне ім'я нім. *die DDR* і пов'язані з ним реалії нім. *die Akademie der Wissenschaften, die Grenzen*. Показово, що в останні місяці існування НДР в Академію Наук цієї держави надходить заклик до А. Меркель вийти за межі нім. *«Gehe ins Offene»* в особистій присвяті книги її друга Міхаеля Шіндхельма. Цей поетичний маніфест спрямований виключно на одного адресата, що виступає як заголовок для усіх почуттів, бажань й туги того часу нім. *wie die Überschrift über all meine Gefühle, Wünsche und Sehnsüchte aus dieser Zeit*. Аналіз першого враження завершується міркуванням про єднання німців зі Сходу та Заходу в той період, що репрезентуються різнорівневими мовними засобами: займенник першої особи множини нім. *wir*, дієслово з префіксом *mit* нім. *miterleben*, іменник нім. *Haltung*, який означає не просто «позу» чи «позицію», а поняття, що поєднує зовнішню форму поведінки з внутрішнім станом людини. Воно виражає і зовнішню дисципліну, і внутрішню цілісність. У цьому контексті акцент

зроблено на внутрішню настанову, дух, спосіб сприйняття подій нім. *die Haltung, mit der wir, Ost- und Westdeutsche, in den Umbruch jener Zeit gegangen sind*. Закономірно, що для А. Меркель саме це частково слугує актуальним зразком для наслідування і сьогодні нім. *ein wenig auch Vorbild für uns heute*.

У прикладі (3) представлене друге враження, датоване 3 жовтня 1990. У фокусі політика взаємопереплетення протилежних емоційних станів – радості й святкового піднесення, з одного боку, та занепокоєння й гнітючого відчуття – з іншого нім. *Festtagsstimmung, Freude mit Sorge, Beklemmung*. Возз'єднання для А. Меркель починається зі своєрідного культурного шоку. Канцлер зазначає, що після об'єднання країни людина не може просто відмовитися від свого минулого, досвіду, світогляду нім. *an der Garderobe abgeben* (ідіома дослівно «здати в гардероб», тут має значення «відмовитися від»). Приклад (3) містить модальні дієслова нім. *können* і нім. *wollen*, що надають дві площини сприйняття нового та відмови від старого – можливість і бажання. Використання дієслів мислення нім. *denken, bedenken* у часовій формі *Plusquamperfekt* вказує на дії як такі, що відбулися раніше, перед цими історичними подіями. Прийменникові об'єкти після зазначених дієслів вказують на практично вичерпний перелік тем для роздумів нім. *an vieles, an fast alles*. Представлення другого враження завершується риторичним питанням про релевантність попередніх роздумів і міркувань щодо готовності та доброї волі людини у прийнятті історичних змін. Постановка такого питання свідчить про сумніви у їх вичерпності. Отже, возз'єднання вбачається не тільки політичним, а й культурно-психологічним випробуванням.

Приклад (4) надає опис третього враження, що хронологічно маркується як сьогодні. Синтаксичне оформлення цієї частини має певні особливості. Підрядні речення зі сполучником нім. *dass* функціонують як самостійні, зберігаючи при цьому характерний для підрядного порядок слів. Початок із сполучника нім. *dass* – типовий для підрядних речень, проте тут ця частина винесена у позицію головного речення, що робить конструкцію незвичною. Такий зсув у статусі речення привертає увагу до змісту повідомлення. Конструкції нім. *jemand wie ich* і нім. *eine Frau aus der ehemaligen DDR* із невизначеним артиклем нім. *eine* сприяють ефекту зняття дистанції між політиком й аудиторією. Вони несуть емоційне навантаження, апелюючи до досвіду пересічних громадян. Меркель не підкреслює свою винятковість, а навпаки – позиціонує себе частиною спільноти. У реченні фіксується протиставлення прецедентних імен *назва держави* нім. *die ehemalige DDR* і нім. *die Bundesrepublik Deutschland, das wiedervereinigte Deutschland* із конкретизувальними атрибутами. Прикметник нім. *ehemalig* прагматично навантажений, він підкреслює ретроспективу (НДР як минуле) й одночасно сигналізує прецедентність-власна назва історично реальної держави. Аналізоване речення містить послання про можливість подолання розділу Німеччини – жінка зі східної частини, що довго була відокремлена, стала канцлером об'єднаної держави. Протиставні сполучники нім. *einerseits ... andererseits* розвивають тезу про служіння державі нім. *als Bundeskanzlerin dienen darf* і формують риторичний баланс між буденністю та винятковістю, підтримуваний антонімічними лексемами нім. *Alltag* і нім. *etwas ganz Außergewöhnliches*. Наступне підрядне речення є контекстуально залежним, але синтаксично подане самостійно. Власне нім. *das* у підрядному реченні нім. *Dass das möglich ist* – це корелятивний займенник, який відсилає до змісту попереднього висловлювання, а саме до нім. *etwas ganz Außergewöhnliches*. Меркель використовує цю афористичну синтаксичну конструкцію, щоб підкреслити нову ідентичність об'єднаної Німеччини, яку вона презентує через власний приклад як символ історичних змін. Формула нім. *auch das ist Deutschland* набуває значення ціннісного твердження. Останнє речення прикладу (4) нім. *Und das ist großartig* виступає як емоційно-оцінний висновок із попереднього узагальнення і фіксує позитивну оцінку змін у державі. Такі короткі емоційні підсумки є характерною рисою стилю, притаманного промова А. Меркель. Наступний фрагмент промови закінчується так само, пор.:

(5) нім. *Auch im Sommer dieses Jahres war das so. Die Welt war zu Gast bei Freunden. Schwarz-Rot-Gold, die Farben deutscher Demokratie, vom Hambacher Schloss bis heute, standen für ein Fest aus Fröhlichkeit, aus deutschem Selbstbewusstsein in des Wortes umfassender Bedeutung. Wer hätte gedacht, dass Deutschland und die Deutschen sich einmal*

so sympathisch, so ansteckend würden freuen können – nicht, weil sie Erste, sondern weil sie Dritte wurden? Wer hätte das früher für möglich gehalten? Die Welt hat ein neues Deutschland kennen gelernt. Auch das ist großartig.

У прикладі (5) канцлер звертається не до політичної події, а до чемпіонату світу з футболу як аргументу трансформації образу Німеччини, що підтримується використанням гасла ЧС-2006 нім. *Die Welt war zu Gast bei Freunden* – метафоричного осмислення відкритої, доброзичливої, впевненої в собі Німеччини. Наступне речення містить прецедентні імена зі сфери-джерела «Історія» нім. *Hambacher Schloss* та нім. *Schwarz-Rot-Gold*. Кольори прапора та локація (Гамбахський замок) пов'язані з демократичними рухами XIX ст. і виступають культурно-історичними маркерами німецької ідентичності. Риторичні анафоричні питання-повтори нім. *Wer hätte gedacht...? Wer hätte das früher für möglich gehalten?* концентрують увагу на змісті висловлювання. Тут нім. Кон'юнктив II (*hätte gedacht / hätte gehalten*) виражає емоційно-позитивну оцінку, ґрунтовану на контрасті між минулими уявленнями й сучасними досягненнями. Домінування лексем із позитивною конотацією підсилює аргументативну базу канцлера для формування образу нової Німеччини нім. *Fröhlichkeit, Selbstbewusstsein, Freuen, großartig*. Знаково, що суб'єктом дії у двох реченнях виступає іменник нім. *Die Welt*, що акцентує масштаб сприйняття оновленого образу країни. Цілком логічно, що канцлер вдруге використовує такий самий короткий емоційний висновок, як у попередньому абзаці. Повтор емоційно забарвленого підсумку сприяє ритмічному завершенню смислового блоку й акцентуванню позитивної оцінки.

Наступна композиційна частина відсилає до присвяти нім. *Gehe ins Offene* і стає точкою відліку на новій часовій вісі, наприклад:

(6) нім. *16 Jahre von der Widmung "Gehe ins Offene" bis heute nach Kiel zu diesem Festakt. 16 Jahre nicht nur in meinem Leben, 16 Jahre im Leben aller Deutschen – in Ost und in West, in Nord und in Süd. 16 Jahre – am Anfang stand Begeisterung. Ich habe mich begeistert für die Stärken, die Möglichkeiten dieses Landes, für die Möglichkeiten der alten Bundesrepublik, für die Soziale Marktwirtschaft. Sie war immer mehr als eine wirtschaftliche Ordnung. Sie ist ein Gesellschaftsmodell. Sie ist Ordnung der Freiheit und des Wettbewerbs, Ordnung der Teilhabe und der Solidarität. Sie versöhnt Arbeit und Kapital.*

У прикладі (6) виокремлено три групи лексичних одиниць: темпоральна (нім. *16 Jahre, am Anfang, bis heute*), емоційна (нім. *Begeisterung, begeistert*), політико-економічна (нім. *Soziale Marktwirtschaft, wirtschaftliche Ordnung, Gesellschaftsmodell, Freiheit, Wettbewerb, Teilhabe, Solidarität, Arbeit, Kapital*). Показово, що ряд анафоричних паралельних синтаксичних конструкцій із числівником нім. *16 Jahre* завершується коротким й афористичним реченням нім. *am Anfang stand Begeisterung*. Тут нім. *Begeisterung* означає не стільки емоцію, скільки початкову рушійну силу історичних подій. Зазначений іменник знаходить подальший розвиток у реченнях із дієсловом нім. *sich begeistern* із трьома прийменниковими додатками нім. *für die Stärken, die Möglichkeiten dieses Landes für die Möglichkeiten der alten Bundesrepublik*, де нім. *alte Bundesrepublik* – прецедентне ім'я зі сфери-джерела «Історія» на позначення періоду стабільності, демократії й соціального миру. Іменник нім. *die Begeisterung* як рушій змін постає стрижневим для кількох абзаців промови. Анафоричні та паралельні синтаксичні конструкції нім. *Ich habe mich begeistert für...* після прийменника подають перелік базових цінностей держави – нім. *die föderale Ordnung die repräsentative Demokratie, die Freiheit*, що визначають демократичний устрій Німеччини. Показово, що канцлер протиставляє «анонімним» регіонам колишньої НДР конкретних людей – мешканців федеральних земель нім. *Die Brandenburger, die Mecklenburger, die Vorpommern, die Sachsen-Anhalter, die Sachsen und die Thüringer*, тим самим наголошуючи на відновленні індивідуальної ідентичності як складової національної єдності. У промові іменники нім. *die Begeisterung, die Verantwortung, die Hoffnung die Erfahrung* виконують функцію ключових понять, навколо яких вибудовується смислова структура наступних частин промови. Саме ці лексеми задають концептуальні акценти та визначають послідовність тематичних блоків, що формують аргументативну основу політичного виступу Ангели Меркель. Важливо, що нім. *die Hoffnung* постає як усвідомлена надія, тісно пов'язана з нім. *die Erfahrung* – досвідом труднощів перших років єдності. Отже, Меркель поєднує емоційний і раціональний виміри, демонструючи еволюцію від натхнення через відповідальність до надії, що народжується

з пережитого / набутого досвіду. Попри домінування урочистого реєстру промови А. Меркель визнає проблеми й труднощі в державі, наприклад:

(7) нім. *Aber nicht alle Hoffnungen haben sich erfüllt. In 16 Jahren habe ich so manche Erfahrung gemacht, die ich 1990 so nicht erwartet hatte. Ich habe die Erfahrung gemacht, wie viel Bürokratie und staatlichen Kollektivismus es auch in der alten Bundesrepublik gibt. Niemandem hier im Saal muss ich erzählen, wie viel Geduld, Zeit, Antragsformulare und, und, und man dafür braucht, bestimmte Dinge zu erledigen, zum Beispiel Existenzen zu gründen. Wie aber soll Vertrauen in die Soziale Marktwirtschaft entstehen, wenn die praktische Erfahrung manchmal eine völlig andere Sprache spricht?*

Форма першої особи нім. *Ich habe die Erfahrung gemacht* указує на особистий досвід політичного лідера, який не відсторонюється від труднощів, а розділяє їх із народом. Цікаво, що у викладі негативних проявів канцлер використовує елемент усної, розмовної мови в середині офіційного тексту нім. *Niemandem hier im Saal muss ich erzählen, wie viel Geduld, Zeit, Antragsformulare und, und, und ...* (приклад 7) Тим самим А.Меркель створює ефект безпосереднього спілкування, знімаючи дистанцію між політиком і аудиторією. Слід зазначити, що засоби експресивного синтаксису відіграють значну роль у формуванні стратегії солідаризації мовця з адресатом. Паралельні синтаксичні конструкції створюють ефект достовірності й єдності з громадянами, в свою чергу, риторичне питання нім. *Wie aber soll Vertrauen... entstehen?* набуває функції морального імперативу.

У заключному абзаці промови Ангела Меркель повертається до цитати нім. «*Gehe ins Offene*» (приклад 8), створюючи рамкову композицію, у якій особистий девіз перетворюється на національний заклик, пор.:

(8) нім. *"Gehe ins Offene" – das ist mir zu Beginn der Deutschen Einheit geschrieben worden. "Gehe ins Offene" – das sage ich heute unserem Land. Gehen wir ins Offene, sehen wir die Chance des Risikos, wecken wir die Kraft der Freiheit für Solidarität und Gerechtigkeit, setzen wir Ideen in Taten um und tun dies in dem Geist, der unser Land stark gemacht hat – in dem Geist von Einigkeit und Recht und Freiheit für das deutsche Vaterland. Dann wird der Tag der Deutschen Einheit immer das bleiben, was er für mich seit 1990 ist: Ein Tag der Freude und ein großes Geschenk.*

Сукупність паралельних імперативів нім. *Gehen wir..., sehen wir..., wecken wir...* сприяє реалізації стратегії солідаризації, залучаючи адресата до спільного комунікативного простору. У цьому абзаці поєднуються всі попередні концепти промови (свобода, відповідальність, солідарність і досвід), які синтезуються в ідеї відкритості як суттєвого принципу німецької єдності. Афористичне завершення цитатою з державного гімну нім. «*Einigkeit und Recht und Freiheit*» надає промові урочистого звучання, закріплюючи її як політичний маніфест сучасної Німеччини.

Отже, промова Ангели Меркель до Дня німецької єдності 3 жовтня 2006 року постає як зразок комунікативної моделі політичного лідера, який уперше приходить до влади й формує власний стиль. Її композиція вибудовується навколо низки ключових концептів нім. *Begeisterung, Verantwortung, Erfahrung, Vertrauen, Hoffnung, Offenheit*, що структурно визначають змістові блоки промови. Кожне з цих понять функціонує як смисловий вузол, який поєднує різномірні мовні та мовленнєві засоби.

Через анафоричні повтори, синтаксичний паралелізм, риторичні питання та імперативи Меркель формує наратив залученості й солідарності. Поетичний рядок нім. «*Gehe ins Offene*», який пронизує всю промову, набуває символічного значення як заклик до духовної відкритості та готовності до змін.

Промова Ангели Меркель від 3 жовтня 2021 року є її останнім виступом як федерального канцлера на святкуванні Дня німецької єдності з класичним початком, наприклад:

(9) Нім. *unser Nationalfeiertag, dieser Tag der Deutschen Einheit, geht nicht auf ein Ereignis weit vor unserer Zeit tief in unserer Geschichte zurück. Vielmehr erinnert er an etwas, das die meisten von uns bewusst miterlebt haben und das heute vor 31 Jahren unser Leben verändert*

hat. Der 3. Oktober 1990 steht für die Wiedervereinigung unseres Landes in Frieden und Freiheit. Diese Freiheit brach nicht einfach über uns herein, diese Freiheit wurde errungen. Das Land, das wir heute als wiedervereinigtes feiern, konnte werden, weil es Menschen in der DDR gab, die für ihre Rechte, für ihre Freiheit, für eine andere Gesellschaft alles riskiert haben..

У прикладі (9) підкреслюється відсутність історичної дистанції між подією та її учасниками. А. Меркель наголошує, що День німецької єдності – це не свято далекої історії, а спільний досвід покоління, який більшість німців свідомо пережили. Лексико-граматична структура абзацу формує ефект живої колективної пам'яті, де кожен громадянин постає учасником історичного процесу. Закономірно, що лексеми нім.*Freiheit, Rechte, Gesellschaft, Wiedervereinig, Frieden* виступають центральними для лексико-семантичного поля цінностей і пам'яті. Важливим у цьому контексті вбачається речення нім. *Diese Freiheit wurde errungen*, де через вживання форм пасиву фіксується певна дистанція з акцентом на свободі як цінності, вибореної зусиллями і ризиком. Отже, А. Меркель задає формат святкування – вшанування громадянської мужності.

Далі канцлер переходить від рефлексії про минуле до аналізу сучасності. Тут формується важливе послання останнього виступу політичного лідера: демократія – це не даність, а постійний процес відповідальності, пор.:

(10) нім. *Manchmal jedoch, so fürchte ich, gehen wir mit den demokratischen Errungenschaften etwas zu leichtfertig um, als müssten wir nichts für sie tun, als ob sie sich von Generation zu Generation ganz selbstverständlich weitergeben ließen. Wir erleben aber in dieser Zeit zusehends Angriffe auf so hohe Güter wie die Pressefreiheit. Wir erleben eine Öffentlichkeit, in der demagogisch mit Lügen und Desinformation Ressentiments und Hass geschürt werden, ohne Hemmung und ohne Scham. Da werden nicht nur einzelne Personen oder Gruppen diffamiert, da werden nicht nur Menschen angegriffen wegen ihrer Herkunft, ihres Aussehens oder ihres Glaubens – da wird die Demokratie angegriffen. Nicht weniger als unser gesellschaftlicher Zusammenhalt steht deshalb auf dem Prüfstand.*

У прикладі (10) Ангела Меркель переходить до морального застереження, актуалізуючи тему вразливості демократії. Через конструкції з кон'юнктивом нім. *als müssten wir nichts für sie tun*, анафоричний повтор нім. *Wir erleben...* і вставне речення нім. *so fürchte ich* канцлер формує інтонацію стриманої тривоги. Політик використовує чітку опозицію нім. *Demokratie – Hass / Wahrheit – Lüge*, навколо якої групуються лексеми переважно з негативною конотацією (нім. *demagogisch, Desinformation, Ressentiments, ohne Hemmung und ohne Scham, diffamieren, schüren, angreifen*), що позначають не просто агресивні дії, а етичну деградацію мовлення у публічному просторі / руйнування суспільного діалогу. Послідовність іменників нім. *Personen – Gruppen – Menschen – Demokratie – Zusammenhalt* створює градацію масштабу – від особистості до суспільної єдності. Розвиваючи тему морального застереження канцлер вдається до перелічення реальних трагічних подій, конкретних актів насильства нім. *Ermordung des Kasseler Regierungspräsidenten Walter Lübcke, der Anschlag auf die Synagoge hier in Halle, das Attentat von Hanau oder die Ermordung eines 20-jährigen Tankstellenmitarbeiters in Idar-Oberstein*. Це нетипово для А. Меркель, яка зазвичай уникає конкретизації. Тут вона використовує прагматичну конкретність, що надає аргументації документальної ваги.

У наступній частині політик звертається до реальної історії з власного життя:

(11) нім. *Ich möchte Ihnen dazu ein Beispiel aus meinem Leben erzählen. In einem Ende letzten Jahres von der Konrad-Adenauer-Stiftung herausgegeben Buch mit vielen Beiträgen und Positionen zur Geschichte der CDU heißt es in einem der dort veröffentlichten Aufsätze über mich: „Sie, die als Fünfunddreißigjährige mit dem Ballast ihrer DDR-Biographie in den Wendetagen zur CDU kam, konnte natürlich kein, von der Pike auf“ sozialisiertes CDU-Gewächs altbundesrepublikanischer Prägung sein.“ Die DDR-Biografie, also eine persönliche Lebensgeschichte von in meinem Fall 35 Jahren in einem Staat der Diktatur und Repression – „Ballast“? Dem Duden nach also eine „schwere Last, die“ – in der Regel – „als Fracht von geringem Wert zum Gewichtsausgleich mitgeführt wird“ oder als „unnütze Last, überflüssige*

Bürde“ abgeworfen werden kann? – Das war der Duden.

А. Меркель уперше публічно й розгорнуто говорить про власне східне походження не як про приватний факт, а як про частину національного досвіду. Ключові іменники нім. *DDR-Biografie, Ballast, Diktatur, Repression, Bürgerin aus dem Osten, Glück* створюють лексичне поле ідентичності. Своєрідного символізму набуває лексема нім. *Ballast*. Канцлер тлумачить значення цього слова, спираючись на словник Duden (приклад 11). Цитування словника – цікавий риторичний прийом. Політик здійснює демонстративний лінгвістичний аналіз, щоб показати: слова можуть принижувати, але вони також можуть бути переосмислені. А. Меркель перетворює «тягар» на символ досвіду, який не потрібно скидати, а важливо досягнути. Канцлер не відмежовується від своєї біографії, перетворюючи її на привід для роздумів про нелегкий шлях єдності. Вона поводить себе не як політик, що виправдовується, а як громадянка, яка осмислює досвід покоління. Це новий рівень комунікації: політик говорить не зверху, а зсередини спільного досвіду. З таких позицій канцлер представляє інший епізод зі свого життя, пор.:

(12) нім. *Auch hierzu möchte ich Ihnen ein Beispiel aus meinem Leben erzählen. Auch dieses Beispiel erzähle ich nur, weil ich es bezeichnend und damit am Tag der Deutschen Einheit bedenkenswert finde. In einem Ende letzten Jahres in der „Welt am Sonntag“ erschienenen Artikel schrieb ein – im Übrigen von mir sehr geachteter und geschätzter Journalist und Autor – Bezug nehmend auf eine Antwort von mir in einer Pressekonferenz am 15. September 2015, unter anderem: „Und sie tat etwas, was keiner ihrer Amtsvorgänger je getan hatte: Sie distanzierte sich einen Atemzug lang von der Republik, deren zweite Dienerin sie doch war. Sie sagte: Wenn man sich dafür entschuldigen müsse, in der Flüchtlingskrise ein freundliches Gesicht gezeigt zu haben, ‚dann ist das nicht mein Land‘. Da blitzte einen Moment lang durch, dass sie keine geborene, sondern eine angelernte Bundesdeutsche und Europäerin ist.“*

У прикладі (12) Ангела Меркель перетворює зовнішню медійну оцінку на предмет обговорення суттєвих проблем. Меркель аналізує механізм конструювання судження журналіста: лексема нім. *angelernte* використовується як антонім нім. *geborene*, формуючи образ чужості навіть після 30 років єдності. Опозиція автентичності й набуття створює метафору культурного бар'єру. Канцлер розкриває глибинний сенс слова як інструменту соціальної ієрархії й розмежування. Цитуючи фразу журналіста, вона перекодує її смисл, перетворюючи негативну конотацію на позитивну в значенні навчитися демократії, відкритості, співчуттю. Риторичні запитання нім. *Gibt es zwei Sorten...?, Wer entscheidet...?* зміщують фокус із особистого досвіду на відвертий суспільний діалог про національну єдність. У такий спосіб А. Меркель підносить тему східно-західної відмінності з політичного до культурно-філософського рівня.

Після особистих роздумів канцлер розширює тематичну палітру від внутрішньої єдності та демократичної відповідальності до європейської та глобальної співпраці, що вибудовує змістовну вісь: від людини – до держави – до світу, наприклад:

(13) нім. *Seit über 30 Jahren leben wir Deutsche und Europäer nicht mehr in der Bipolarität des Kalten Krieges. Europa steht nicht mehr in dem Maße in der weltweiten Aufmerksamkeit wie zu Zeiten des Eisernen Vorhangs, der unseren Kontinent teilte. Für uns Europäer bedeutet das, dass uns mehr Verantwortung zukommt – für unsere eigene Sicherheit, aber auch für die Stabilität in Nachbarregionen. Kriege, Krisen und Konflikte auf dem Balkan, in Afghanistan und Afrika machen es für das wiedervereinte Deutschland unabdingbar, Verantwortung international neu zu definieren und wahrzunehmen.*

Ключові поняття нім. *Bipolarität, Kalter Krieg, Eiserner Vorhang, Verantwortung, Sicherheit, Stabilität, Konflikte, wiedervereintes Deutschland* формують концептуальне поле глобальної історичної трансформації. До цього переліку віднесені як прецедентні імена зі сфери-джерела «Історія», так і топоніми іменники-географічні назви країн, континентів, регіонів нім. *auf dem Balkan, in Afghanistan und Afrika*. Перше речення прикладу (13) створює часову рамку «епоха після» як відлік історичної зрілості Європи. Знаково, що лексема нім. *Verantwortung* знову виступає базовою й отримує міжнародний вимір. Тим самим А. Меркель розширює межі свого дискурсу від національної до європейської відповідальності, осмислюючи нову роль Німеччини у світі.

Завершує промову канцлер цитатою пересічної жінки з короткої кінострічки, що показали

перед зібранням:

(14) нім. *In dem kurzen Film, den wir gerade von den Einheitsbotschaftern gesehen haben, hat eine Frau so wunderbar gesagt: „Leute, macht die Türen auf und schaut nach, was dahinter ist.“ Seid bereit zur Begegnung, seid neugierig aufeinander, erzählt einander eure Geschichten und haltet Unterschiede aus. Das ist die Lehre aus 31 Jahren Deutscher Einheit. Wir brauchen Respekt vor den jeweiligen Biografien und Erfahrungen und auch vor der Demokratie.*

У фіналі останньої промови (приклад 14) проявляються ключові характеристики комунікативної моделі А. Меркель – відкритість, діалог і повага. Метафора нім. *Türen aufmachen* відсилає до поетичного маніфесту нім. *Gehe ins Offene* від 2006 року. Форми множини імперативу нім. *seid bereit, erzählt einander eure Geschichten* реалізують інклюзивну комунікативну стратегію, у якій єдність постає не як однорідність, а як готовність слухати й приймати інше. Завершальна формула нім. *Wir brauchen Respekt...* виконує роль підсумку й узагальнення власних роздумів, у якому Меркель визначає зміст демократичного лідерства – служіння через розуміння й повагу.

Показово, що саме публіцистичний дискурс розпізнав такий зсув комунікативної моделі політичного лідера. Як зазначає А. Гросс у статті „*Angela Merkels persönlichste Rede zur Einheit – als Kanzlerin und Ostdeutsche*“ (Berliner Zeitung, 03.10.2021), останній виступ канцлера став «найособистішим» у її кар'єрі, в якому А. Меркель «вперше відкрито осмислила „баласт своєї біографії з НДР“» і поставила питання про те, «який образ возз'єднання постає сьогодні» (Gross, 2021). Саме цей особистий і водночас етичний тон, за спостереженнями журналістки, перетворив промову на поєднання прощального й програмного жесту, що виходить за межі ординарного політичного виступу.

Висновки та перспективи. Проведений аналіз промов Ангели Меркель до Дня німецької єдності 2006 та 2021 років засвідчує послідовну трансформацію її комунікативної моделі – від апелятивно-солідаризуючої, орієнтованої на емоційне згуртування суспільства, до рефлексивно-етичної, спрямованої на осмислення моральних засад демократії, відповідальності та уроків історичного процесу возз'єднання. У виступі 2006 року домінує риторика натхнення, оптимізму та віри у відроджену єдність. За допомогою низки мовних засобів канцлер вибудовує інклюзивну модель політичного мовлення, у якій «Я»-наратив стає засобом колективної самоідентифікації. Ключові поняття нім. *Begeisterung, Hoffnung, Erfahrung* формують семантичну вісь промови, підпорядковану ідеї активного творення майбутнього об'єднаної Німеччини. Натомість у промові 2021 року риторика Меркель набуває рис моральної зрілості та філософської зваженості. Ключові лексеми нім. *Solidarität, Respekt, Demokratie, Verantwortung* окреслюють етичний контур мовлення, у центрі якого не заклик до дії, а заклик до взаєморозуміння. Політичний дискурс трансформується у форму громадянського діалогу, де важливішими за переконання стають відкритість і повага до відмінностей.

Обидві промови поєднує наскрізна метафора відкритості – від нім. *Gehe ins Offene* (2006) до нім. *macht die Türen auf* (2021). Вона символізує еволюцію політичного лідера від етапу ентузіазму до етапу рефлексії, від риторики згуртованості до риторики відповідальності. Отже, трансформація комунікативної моделі відображає зміну фокусу політичного мовлення: від емоційного залучення громадян у період становлення нової державної єдності до глибокої рефлексії над її моральними, демократичними й історичними уроками.

Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення особливостей процесу формування комунікативної моделі у виступах А. Меркель у період з 2007 по 2020 роки, що дозволить глибше осмислити феномен «етичного повороту» у сучасній політичній комунікації.

Бібліографічний список

- Бацевич, Ф. С., 2004. *Основи комунікативної лінгвістики*. Київ: Академія.
- Дяченко, Н. М. та Халін, В. В., 2019. Комунікативні стратегії у сучасному українському політичному дискурсі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 1. с. 56–62.
- Кондратенко, Н. В., 2025. Дебати так дебати, або комунікативна поведінка українських політиків у передвиборчих перегонах. *Записки з українського мовознавства*, 32. с. 306–317.
- Майданський, І., 2025. Теоретичні засади конструювання іміджу політичного лідера: аналіз

психологічних, соціокультурних та комунікаційних чинників. *Вісник Прикарпатського університету*, 20. с. 98–106.

Пирлік, Н. В., 2024. Ідея єдності Німеччини: лінгвоперсонологічний аспект. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія*, 31. с. 63–72.

Chilton, P., 2003. *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. London and New York: Routledge.

der Bundesregierung, 2006. *Rede von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel beim Festakt zum Tag der Deutschen Einheit am 3. Oktober 2006 in Kiel*. [online] Available at: <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/newsletter-und-abos/bulletin/rede-von-bundeskanzlerin-dr-angela-merkel-797168>> (Accessed 23.10.2025).

der Bundesregierung, 2021. *Rede von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel beim Festakt zum Tag der Deutschen Einheit 2021 am 3. Oktober 2021 in Halle/Saale*. [online] Available at: <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/rede-von-bundeskanzlerin-dr-angela-merkel-1965628>> (Accessed 23.10.2025).

Fairclough, N., 2001. *Language and Power*. Harlow: Pearson Education.

Groß, A., 2021. Angela Merkels persönlichste Rede zur Einheit – als Kanzlerin und Ostdeutsche. *Berliner Zeitung*. [online] Available at: <<https://www.berliner-zeitung.de/politik-gesellschaft/angela-merkels-sehr-persoenliche-rede-zur-einheit-als-kanzlerin-und-ostdeutsche-li.186632>> (Accessed 23.10.2025).

Habermas, J., 1984. *The Theory of Communicative Action*. Boston: Beacon Press.

Petyuchenko, N., 2019. The concept of charisma in the political discourse of Germany and Ukraine: in search of new personalities and new ideas. *Правове життя сучасної України*, 1. pp. 652–654.

van Dijk, T. A., 2008. *Discourse and Power*. New York: Palgrave Macmillan.

Wodak, R., 2015. *The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean*. London: Sage.

References

Bacevych, F. S., 2004. *Osnovy komunikativnoi linhvistyky* [Fundamentals of Communicative Linguistics]. Kyiv: Akademiia. (in Ukrainian).

Chilton, P., 2003. *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. London and New York: Routledge.

der Bundesregierung, 2006. *Rede von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel beim Festakt zum Tag der Deutschen Einheit am 3. Oktober 2006 in Kiel*. [online] Available at: <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/newsletter-und-abos/bulletin/rede-von-bundeskanzlerin-dr-angela-merkel-797168>> (Accessed 23.10.2025).

der Bundesregierung, 2021. *Rede von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel beim Festakt zum Tag der Deutschen Einheit 2021 am 3. Oktober 2021 in Halle/Saale*. [online] Available at: <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/rede-von-bundeskanzlerin-dr-angela-merkel-1965628>> (Accessed 23.10.2025).

Diachenko, N. M. and Khalin, V. V., 2019. Komunikativni stratehii u suchasnomu ukrainskomu politychnomu dyskursi [Communicative strategies in modern Ukrainian political discourse]. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*, 1, pp. 56–62. (in Ukrainian).

Fairclough, N., 2001. *Language and Power*. Harlow: Pearson Education.

Groß, A., 2021. Angela Merkels persönlichste Rede zur Einheit – als Kanzlerin und Ostdeutsche. *Berliner Zeitung*. [online] Available at: <<https://www.berliner-zeitung.de/politik-gesellschaft/angela-merkels-sehr-persoenliche-rede-zur-einheit-als-kanzlerin-und-ostdeutsche-li.186632>> (Accessed 23.10.2025).

Habermas, J., 1984. *The Theory of Communicative Action*. Boston: Beacon Press.

Kondratenko, N. V., 2025. Debaty tak debaty, abo komunikativna povedinka ukrainskykh politykiv u peredyvborchikh perehonakh [Debates as debates: communicative behaviour of Ukrainian politicians during the election campaign]. *Notes on Ukrainian Linguistics*, 32, pp. 306–317. (in Ukrainian).

Maidanskyi, I., 2025. Teoretychni zasady konstrukttsii imidzhu politychnoho lidera: analiz psykholohichnykh, sotsiokulturnykh ta komunikatsiinykh chynnykiv [Theoretical principles of constructing the image of a political leader: psychological, sociocultural and communicative

- factors]. *Bulletin of the Precarpathian University*, 20, pp. 98–106. (in Ukrainian).
- Petyuchenko, N., 2019. The concept of charisma in the political discourse of Germany and Ukraine: in search of new personalities and new ideas. *Legal Life of Modern Ukraine*, 1, pp. 652–654. (in Ukrainian).
- Pyrlik, N. V., 2024. Ideia yednosti Nimechchyny: lnhvopersonolohichnyi aspekt [The idea of German unity: a linguo-personological aspect]. *Bulletin of Mariupol State University*, 31, pp. 63–72. (in Ukrainian).
- van Dijk, T. A., 2008. *Discourse and Power*. New York: Palgrave Macmillan.
- Wodak, R., 2015. *The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean*. London: Sage.

Стаття надійшла до редколегії 31 жовтня 2025 року

Pyrlik Natalia

TRANSFORMATION OF THE COMMUNICATIVE MODEL OF A POLITICAL LEADER (A CASE STUDY OF GERMAN CHANCELLOR A. MERKEL)

This article explores the transformation of the communicative model of political leadership through the case study of German Federal Chancellor Angela Merkel. The purpose of the study is to identify the specific features of the transformation of Merkel's communicative model and to examine how her political discourse has evolved in response to changing social and cultural contexts. The methodological framework of the research is grounded in the theory of communicative activity, discourse analysis, pragmalinguistics, and cognitive linguistics. The study employs methods of content analysis, comparative analysis of political speeches, and sociolinguistic interpretation. The scientific novelty of the research lies in highlighting the transformation of a political leader's communicative model through the prism of linguistic adaptation to shifts in the socio-political environment, which refines the understanding of language as an instrument of political influence and as a tool for constructing public image.

Angela Merkel's communicative model serves as a striking example of the gradual adaptation of political discourse to new societal demands. It demonstrates a synthesis of rational-logical and empathic-pragmatic styles, which enabled the Chancellor to maintain a high level of public trust over an extended period. The communicative model of a political leader can thus be viewed as a complex system encompassing: (1) linguistic means of influence (lexical and grammatical structures); (2) pragmatic strategies (intentions, addressivity, tonality); and (3) the socio-cultural context in which the leader's image is shaped.

The empirical material of the research consists of two speeches delivered by Angela Merkel on the Day of German Unity: the first on 3 October 2006, marking the beginning of her tenure, and the last on 3 October 2021, concluding her period in office. The analysis of these speeches demonstrates a consistent transformation of Merkel's communicative model – from an appellative-solidarizing type, oriented toward emotional unification, to a reflexive-ethical type, focused on moral reflection, responsibility, and the historical lessons of reunification.

In the 2006 speech, the rhetoric of inspiration, optimism, and belief in renewed unity dominates. Through inclusive pronouns, parallel syntax, and emotional metaphors, Merkel constructs a language of collective identity. By contrast, in the 2021 address, her rhetoric acquires features of moral maturity and philosophical composure. Core lexical items – Solidarität, Respekt, Demokratie, Verantwortung – delineate an ethical discourse centered not on persuasion but on mutual understanding. Both speeches are united by the recurring metaphor of openness – from Gehe ins Offene (2006) to macht die Türen auf (2021) – symbolizing the evolution of a political leader from enthusiasm to reflection, from the rhetoric of cohesion to the rhetoric of responsibility.

Thus, the transformation of Merkel's communicative model reflects a broader shift in political communication: from the emotional engagement of citizens during the formative stage of national unity to a profound reflection on its moral, democratic, and historical dimensions.

Key words: political leader, communicative model, Angela Merkel, political discourse, transformation, strategy.